

KS. PIOTR KULBACKI

LITURGIA TRIDUUM PASCHALNEGO
– CHRYSYDUSA UKRZYŻOWANEGO, POGRZEBANEGO
I WSKRZESZONEGO

Uczniowie Pana trwający w „nauce Apostołów i we wspólnocie, łamaniu chleba i w modlitwach” (Dz 2, 42) stali się znakiem rozpoznawczym pierwotnego Kościoła. Gromadzili się na spotkanie ze swoim Zmartwychwstałym Mistrzem, Uwielbionym Panem, Kyriosem. Cotygodniowy obchód pamiętki Paschy Pana gromadził uczniów po szabacie na swoistą kontynuację nabożeństwa synagogałnego. Szybko jednak ukształtowała się wzorowana na żydowskim dorocznym obchodzie Paschy chrześcijańska liturgia paschalna w cyklu rocznym obchodów misterium zbawienia. Świadectwa biblijne i najstarsze opisy życia wspólnoty Kościoła¹ ukazują centralną rolę niedzielnego zgromadzenia chrześcijan, będącego cotygodniowym celebrowaniem Misterium Paschalnego Chrystusa, skoncentrowanym na Eucharystii. Wokół tego obchodu ukształtował się rok liturgiczny, obejmujący Misterium Paschy i Misterium Wcielenia oraz poszczególne obchody Pańskie i ku czci świętych. To one tworzą swoistą pedagogię asymilacji życia Chrystusowego w wierzącym².

Z kolei doroczny liturgiczny obchód Misterium Paschalnego znajduje swój szczyt w Triduum Paschalnym obejmującym współcześnie czas od Mszy Wieczerzy Pańskiej w Wielki Czwartek do Nieszporów Niedzieli Wielkanocnej Zmartwychwstania Pańskiego. Zgodnie ze starożytną tradycją stanowi ono szczyt roku liturgicznego, będąc świętowaniem chrześcijańskiej

Ks. dr PIOTR KULBACKI – adiunkt Katedry Teologii Liturgii w Instytucie Liturgiki i Homiletyki na Wydziale Teologii KUL; adres do korespondencji: Al. Raclawickie 14, 20-950 Lublin; e-mail: PiotrKulbacki@oaza.pl

¹ Justyn Męczennik. *Apologia*. W: M. Michalski. *Antologia literatury patrystycznej*. T. I. Warszawa 1975 s. 96-97.

² B. Nadolski. *Liturgika*. T. II: *Liturgia i czas*. Poznań 1991 s. 30

Paschy. Celebracje Triduum Paschalnego znajdują swe centrum w celebracji Wigilii Paschalnej. Trzy dni są wyznaczone przez trzy etapy jednego misterium zbawienia: misterium Chrystusa ukrzyżowanego, pogrzebanego i zmarłychwstałego³.

Chcąc zatem zgodnie z zasadami odnowy soborowej uczestniczyć w liturgii roku kościelnego, trzeba zwrócić uwagę na formację liturgiczną związaną z celebracją Triduum Paschalnego. Zogniskowany w nim obchód zbawczego misterium stanowi fundament i wzorzec uczestnictwa w całej liturgii Kościoła. Artykuł niniejszy ma na celu przybliżenie treści obchodu Triduum Paschalnego jako całości, by zgodnie z życzeniem Soboru „wszyscy wierni byli wdrażani do pełnego, świadomego i czynnego udziału w obrzędach liturgicznych, jakiego domaga się sama natura liturgii” (KL 14)⁴.

1. KSZTAŁTOWANIE SIĘ TRIDUUM PASCHALNEGO

Nowotestamentalna Pascha ma swój archetyp w Passze Starego Testamentu⁵. Pojęcie „Paschy”, którym posługujemy się w liturgii Kościoła, wywodzi się z hebrajskiego słowa *pesach*, oznaczającego ‘ochraniać, przechodzić, przechodząc ochraniać’⁶, aramejskie zaś *pasach* oznacza ‘oszczędzić, pominąć’⁷. Termin ten, sięgający obchodów ludów pasterskich Bliskiego Wschodu, oznacza uctwę kultyczną wśród nomadów przy zmianie trzód na przełomie zimy i lata i jest zaliczany do *rites de passage*. Pokroplenie krwią zwierząt i domów miało zachować od złych wpływów, uczta zaś pogłębić więzi rodowe⁸. Owo wylanie krwi miało sens apotropaiczny (gr. ἀποτροπή [apotrōpē] oznacza ‘odstrasza, odpędza’⁹).

W Starym Testamencie święto Paschy odnosiło się szczególnie do wydarzeń związanych z wyzwoleniem Izraela z niewoli egipskiej, wyjściem pod wodzą Mojżesza ku Ziemi Obiecanej. Wyjściu temu towarzyszyły m.in.

³ Kongregacja Kultu Bożego. *List okólny o przygotowaniu i obchodzeniu świąt paschalnych*. WDL 53:1989 s. 51-70. [*Paschalis solemnitas* 16 I 1988, dalej LO] n. 38.

⁴ Por. P. Kulb a c k i. *Paschalne Triduum*. EK 14 kol. 1420-1422.

⁵ Por. A. Bergamini. *Cristo festa della Chiesa. Storia, celebrazione, teologia, spiritualità, pastorale*. Milano 2002; Tenże. *Chrystus Świętem Kościoła*. Kraków 2003 s. 177.

⁶ Nadolski. *Liturgika*. T. II s. 54.

⁷ S. Czerwik. *Co to jest Pascha i Misterium Paschalne?*. W: S. Czerwik, J. Kudasiewicz, H. Witczyk. *Święte Triduum Paschalne*. Kielce 2001 s. 9

⁸ Nadolski. *Liturgika*. T. II s. 54.

⁹ Czerwik. *Co to jest Pascha* s. 12.

wydarzenia objawiające wyzwalamą moc Bożą, jak uczta rytualna przed przejściem anioła śmierci (Wj 12, 1-33), a następnie przejście przez Morze Czerwone, stanowiące figury zbawczego misterium paschalnego Jezusa Chrystusa. Świętowanie Paschy w Starym Testamencie stanowiło centrum dorocznych obchodów upamiętniających wyprowadzenie z niewoli egipskiej. Miało ono charakter domowej, rodzinnej celebracji, która gromadziła wszystkich członków rodu, którzy byli uczestnikami przymierza Abrahama (Wj 13, 1-16).

Historyzacja i teologizacja święta Paschy miała charakter podobny jak w przypadku rolniczego święta niekwaszonych chlebów, które stało pierwowzorem święta Przaśników, złączonego z Paschą (Wj 12, 34). Epoka centralizujących kult reform Ezechiasza (728-699 przed Chr.) i Jozjasza (641-609 przed Chr.) nadała świętu Paschy nowy wymiar, poszerzając świadomość wspólnoty rodzinnej na cały naród i stało się ono świętem pielgrzymkowym, świątynnym. W obchodach Paschy uwypuklano aspekt ofiarniczy i odniesiono do świątyni, gdzie dokonywano rytualnego zabijania nie tylko baranka paschalnego na ucztę rodzinną, ale także wołów. Zabicie baranka zostało określone jako ofiara (*zebah*). Okres wygnania uwypuklał świętowanie Paschy jako anamnezy zbawczego czynu Boga (Wj 13, 3-4; Pwt 16, 3b) w rodzinie i jej mesjańsko-eschatologiczny wymiar. Pascha stał się świętem wynoszącym do godności kapłańskiej lud Starego Testamentu¹⁰.

Za czasów Jezusa na Paschę składało się usuwanie resztek kwaszonych elementów (w nocy 13/14 Nisan), zabicia baranka, uczytu paschalnej w rodzinie lub wspólnocie zorganizowanej *ad hoc* i święta macy. Święta w swej treści koncentrowały się na wyjściu z niewoli egipskiej i odnowieniu przymierza oraz miały charakter eschatologiczny¹¹.

Ewangelieści, podkreślając związek misterium odkupienia na krzyżu dokonanego przez Jezusa Chrystusa, które dopełniło się w dni żydowskiej Paschy, ukazywali związek paschalnych wydarzeń upamiętnianych w liturgii domowej Starego Testamentu ze zbawieniem dokonanym w pełni czasów. Uczta paschalna Jezusa z uczniami, wypełniona według przepisów Starego Testamentu, stała się paradygmatem świętowania Paschy nowotestamentalnej w obchodzie tygodniowym (*Dies Domini – Dies Paschalis*). Naturalne odniesienie do rocznego cyklu świętowania, znanego ze świętowania Paschy w Starym Testamencie, ukształtowało także obchód w cyklu rocznym.

¹⁰ B. N a d o l s k i. *Leksykon liturgii*. Poznań 2006 (dalej LL) s. 1149; B e r g a m i n i. *Chrystus Świętem Kościoła* s. 179-180.

¹¹ LL 1609

Pascha Nowego Testamentu stanowi jednak nowe wydarzenie, a nie kontynuację liturgii Paschy Starego Testamentu. Dlatego św. Paweł nazywa Jezusa „naszą Paschą” (1 Kor 5, 7) – Eucharystia jest nową Paschą, jedynie zapowiadaną w figurach Paschy Starego Testamentu¹².

Z perspektywy nowotestamentalnej można mówić o czterech wymiarach Paschy: Pascha jako przejście Boga w noc wyjścia z Egiptu; Pascha Izraelitów – ich przejście na pustynię przez Morze Czerwone w kierunku Ziemi Obiecanej; Pascha Jezusa; Pascha chrześcijanina i Pascha Kościoła. W zmartwychwstałym Jezusie ludzkość odkupiona przez Niego wraca do Ojca. Jezus stanowi „pierwociny” nowego stworzenia, nowych niebios i nowej ziemi (por. Ap. 21, 1). Aby zatem Pascha Jezusa mogła stawać się udziałem każdego człowieka, Kościół celebryje Misterium Paschalne w trzech cyklach czasu: codziennym – sprawując Eucharystię, tygodniowym – obchodząc niedzielę, pamiątkę Zmartwychwstania i Zesłania Ducha Świętego; rocznym – święte Triduum Paschalne¹³.

Najstarsze świadectwa dorocznego świętowania Paschy w Kościele starożytnym stanowią *Epistola Apostolorum* (ok. 150), *Homilia Paschalna* Melitona z Sardes (166-180) oraz pisma papieża Aniceta († 166) i Wiktora († 200). Jednakże już pierwszych wiekach istniały rozbieżności co do terminu świętowania Paschy: czy wiązać ją z żydowską tradycją 14 Nisan, niezależnie od dnia tygodnia (kwartodecymanie), czy też przenieść na najbliższą niedzielę. Zwyczaj rzymski obchodu niedzielnego utrwalił się ostatecznie po Soborze Nicejskim (325 r.), ustalającym dzień świętowania Paschy na niedzielę przypadającą po wiosennej pełni księżyca, czyli między 22 marca a 25 kwietnia. Problem rozbieżności terminu świętowania Paschy powrócił dopiero w czasach nowożytnych w związku z gregoriańską reformą kalendarza, nieprzyjętą w prawosławnej liturgii, pozostającej przy niezreformowanym kalendarzu juliańskim. Różnicy tej nie udało się pokonać mimo postulatów ujednoczenia terminu płynących ze strony różnych Kościołów, w tym deklaracji zamieszczonej w dodatku do soborowej Konstytucji o liturgii świętej¹⁴.

Świętowanie Paschy w cyklu roku liturgicznego ukształtowało się wokół Wigilii Paschalnej, będącej centralną celebracją przejścia ze śmierci do życia i nawiązującej do Paschy Starego Testamentu. Wigilia trwająca całą

¹² Por. Bergamini. *Chrystus Świętem Kościoła* s. 56-57; LL 1151

¹³ Por. Czerwik. *Co to jest Pascha* s. 14-17.

¹⁴ Por. Nadolski. *Liturgika*. T. II s. 55-56; Bergamini. *Chrystus Świętem Kościoła* s. 183-192; H. Wąsowicz. *Paschalne Tablice*. EK 14 kol 1416-1420.

noc obejmowała czytania biblijne, śpiew psalmów i modlitwy oraz sprawowanie Eucharystii. W Rzymie czytano m.in. teksty biblijne o stworzeniu (Rdz 1), ustanowieniu Paschy (Wj 12), przejściu przez Morze Czerwone (Wj 14). W Rzymie i Afryce udzielano chrztu zgodnie z Pawłowym obrazem zanurzenia w śmierci Chrystusa i zjednoczeniu z Nim w Zmartwychwstaniu (Rz 6)¹⁵.

Świadcstwa o dorocznym kilkudniowym świętowaniu Paschy pochodzą już z II wieku (Meliton z Sardes). Pojawiła się wówczas tendencja zarówno dłuższego przygotowania do świętowania Paschy, jak i kontynuowania go, co ukształtowało Wielki Tydzień, a później Wielki Post, oktawę Paschy (przez pewien czas uznawano podwójne triduum: cierpienia – od czwartku do soboty – oraz zmartwychwstania – od niedzieli do wtorku¹⁶) oraz okres paschalny do Pięćdziesiątnicy¹⁷, w której Wigilię udzielano chrztu tym, którzy nie mogli go przyjąć podczas Wigilii Paschalnej. To do tych neofitów skierowali swe niektóre homilie św. Augustyn i św. Leon¹⁸.

Jeszcze przed Soborem Nicejskim (325 r.) znana była w Rzymie praktyka poszczenia dwa dni przed nocą czuwania paschalnego. Ten post, trwający od Wielkiego Piątku aż do Eucharystii sprawowanej w noc paschalną, stanowił nie tylko przygotowanie, lecz był pierwszym czasem Paschy Jezusa – poszczono, ponieważ został zabrany Oblubieniec. W ten sposób nocne czwanie poszerzało się i ewoluowało w trzydniowy obchód¹⁹. Rozbudowywał się on także pod wpływem tendencji do rekonstrukcji ostatnich dni ziemskiego życia Jezusa, przy szczególnym wpływie obchodów w Jerozolimie²⁰. Niestety to, co wydawało się wzbogacać celebrację, spowodowało dyspersję uwagi wiernych i atrofie świadomości jedności misterium paschalnego²¹.

Triduum Paschalne jako liturgiczny wymiar świętowania utrwaliło swój kształt w końcu IV wieku. W Jerozolimie rozpoczynano je we czwartek wieczorem. Po Mszach św. sprawowanych w miejscach związanych z wydarzeniami opisanymi w Ewangelii odbywało się nocne czwanie z odczytaniem ewangelicznego opisu Ostatniej Wieczerzy. W Wielki Piątek odbywała się liturgia słowa Bożego oraz procesje do miejsc (*stationes*) opisywanych

¹⁵ Bergamini. *Chrystus Świętem Kościoła* s. 224.

¹⁶ Por. M. Kunzler. *Liturgia Kościoła*. Poznań 1999 s. 641.

¹⁷ LL 1623; por. Bergamini. *Chrystus Świętem Kościoła* s. 229.

¹⁸ Bergamini. *Chrystus Świętem Kościoła* s. 288

¹⁹ Nadolski. *Liturgika*. T. II s. 56.

²⁰ Egeria. *Dziennik Egerii*. W: M. Michalski, *Antologia literatury patrystycznej*. T. II. Warszawa 1982 s. 339-345.

²¹ Bergamini. *Chrystus Świętem Kościoła* s. 225.

w relacjach Ewangelistów. W sobotę wieczorem kontynuowano czuwanie. Egeria ukazuje w strukturze Wigilii Paschalnej takie elementy, jak: obrzęd światła, czuwanie z licznymi czytaniem biblijnymi ukazującymi łączność Starego i Nowego Testamentu, chrzest w baptysterium, wejście nowo ochrzczonych, Eucharystię. Od IV wieku wraz z rozwojem katechumenatu Wigilia Paschalna stała się głównym momentem udzielania sakramentów inicjacji chrześcijańskiej²².

Pojęciem *triduum* (trzy dni), z dodaniem przymiotnika *sacrum* (święte), posługiwał się św. Ambroży, który tym terminem określał dni, w których Chrystus zgodnie ze swoją zapowiedzią cierpiał, spoczywał w grobie i zmarł, wskrzesił się (por. J 2, 19)²³. Natomiast św. Augustyn mówił o najświętszych trzech dniach, w których Jezus został ukrzyżowany, pogrzebany, wskrzeszony: *sacratissimum triduum crucifixi, sepulti, suscitati*²⁴. Takie ujęcie *triduum* rozwiązywało trudność egzegetyczną związaną z typologią biblijną trzech dni i nocy przebywania Jonasza we wnętrzu wielkiej ryby w zestawieniu z jednym całym dniem i dwiema nocami spoczywania ciała Jezusa w grobie (Mt 12, 40)²⁵.

Leon Wielki nazywał *sacramentum paschale* uroczystość obejmującą piątek, sobotę i niedzielę, w V wieku partykularnie dołączano czwartek. Przesadne położenie nacisku na upamiętnienie ustanowienia Eucharystii spowodowało przesunięcie dotychczasowego głównego akcentu świętowania obchodu paschalnego, jakim była Eucharystia w czasie Wigilii Paschalnej, i włączenie Wielkiego Czwartku do Triduum (Wielki Czwartek, Wielki Piątek, Wielka Sobota), co prawo usankcjonowało dopiero w XI wieku. Równocześnie zgodnie z duchem epoki dodano element „wzrokowy”, jakim stało się uroczyste przeniesienie Najświętszego Sakramentu do kaplicy przechowania, a także udramatyzowane obnażanie ołtarza. W Rzymie czwartek był dniem modlitwy i czytań; w Afryce za czasów św. Augustyna w czwartek sprawowano Eucharystię rano i wieczorem, w piątek i sobotę zaś Eucharystii nie sprawowano²⁶.

W Rzymie godziny poranne Wielkiego Czwartku stały się czasem pojednania pokutników na zakończenie Wielkiego Postu. Do VI wieku towarzy-

²² LL 1611-1612

²³ *Epist.* 23, 12-13; PL 16, 1073-1074; Czerwik. *Co to jest Pascha* s. 17.

²⁴ *Epist.* 55, 14, 24; PL 33, 215; Czerwik. *Co to jest Pascha* s. 17.

²⁵ F. Małaczyński. *Dzieje Triduum Paschalnego w Kościele Zachodnim*. W: *Diligis Me? Pasce*. T. I. Sandomierz 1999 s. 396-397.

²⁶ LL 1614; Bergamini. *Chrystus Świętem Kościoła* s. 226.

szyły temu bogate obrzędy zakończone Mszą św. *pro reconciliatione*, stąd nazwa „czwartek pojednania” (*indulgentiae*). Z czasem ustaliło się sprawowanie *missa chrismatis* na godziny poranne Wielkiego Czwartku²⁷. W VII wieku w Rzymie papież sprawował jedną Mszę, a w kościołach tytularnych odprawiano ich aż trzy, związane z pojednaniem grzeszników, poświęceniem olejów i pamiątką ustanowienia Eucharystii. Analogicznie sprawowano Wigilię Paschalną według dwu wzorów: liturgii papieskiej i liturgii parafialnej²⁸.

Równocześnie pojawiały się tendencje do skracania czuwania w noc paschalną. Już św. Hieronim zauważał, że „nie godzi się odsyłać wiernych przed północą”. Znalazło to swoje odbicie w formularzach mszalnych – Msza w nocy i w niedzielę Paschy. Jakkolwiek jeszcze św. Tomasz z Akwinu podkreślał nocny charakter Wigilii Paschalnej, to przesuwanie jej na godziny popołudniowe, a nawet ranne, usprawiedliwiano zachowywaniem postu, bezpieczeństwem, a nawet niewłaściwym zachowaniem pielgrzymów. Antycypacje poranne miały umożliwić szerszy udział wiernych. Od papieża Urbana VIII (1642) dni Triduum stały się dniami powszednimi, nie zobowiązującymi do udziału w liturgii. Reforma potrydencka, wykluczając sprawowanie Eucharystii wieczorem, usankcjonowała także przeniesienie celebracji Triduum na godziny poranne Wielkiego Czwartku, Wielkiego Piątku i Wielkiej Soboty, nie reformując dotychczasowych obrzędów. Pius V nawet pod karą suspensy zabronił sprawowania Wigilii Paschalnej wieczorem. Indult posiadały tylko niektóre kościoły monastyczne²⁹.

Do czasu reformy Piusa XII *Triduum Sacrum* sprawowano według potrydenckiego mszału Piusa V. Prawo kodeksowe z 1917 r. ustalało zakończenie postu paschalnego na południe Wielkiej Soboty, czyli po zakończeniu celebracji Wigilii Paschalnej i poświęceniu pokarmów. Przed reformą z 1951 i 1955/56 r. mianem *Triduum Sacrum* określano zatem Wielki Czwartek, Wielki Piątek i Wielką Sobotę – wówczas to w godzinach porannych odbywały się główne czynności liturgiczne stanowiące kolejne etapy celebracji Misterium Chrystusa umęczonego i ukrzyżowanego, pogrzebanego i zmartwychwstałego.

W okresie baroku liturgia była wypierana przez pobożność ludową, związaną z dramatyzacją Pasji, Drogą Krzyżową czy ustawianiem straży przy Grobie Pańskim³⁰. Pobożność pasyjna zdominowała Triduum, spychając na

²⁷ Nadolski. *Liturgika*. T. II s. 64; por. LO 37.

²⁸ Nadolski. *Liturgika*. T. II s. 66.

²⁹ LL 1614-1617.

³⁰ Por. Kongregacja ds. Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów. *Dyrektorium o Pobożności Ludowej i Liturgii* [17.12.2001]. Poznań 2003 nr 140-151.

margines misterium paschalne, przepowiadanie zaś o Zmartwychwstaniu zyskało charakter apologetyczny³¹. Jak zauważono w dekrete z 1955 r., obrzędy w godzinach porannych były sprawowane przez samych duchownych w pustych kościołach³². Dopiero w Niedzielę Wielkanocy z licznym udziałem wiernych rozpoczynano poranną procesją rezurekcyjną obchód Zmartwychwstania. Niestety, po ponad półwieczu od tamtego czasu zdarzają się jeszcze wydania pomocy duszpasterskich, które nadal ujmują Triduum jako dni „przygotowania do Wielkanocy”.

2. REFORMA PIUSA XII I *VATICANUM II*

Będąca owocem ruchu liturgicznego reforma Piusa XII miała za zadanie przywrócić Triduum Paschalnemu centralne miejsce w liturgii Kościoła. Dekret Kongregacji Rytów *Dominicae Resurrectionis* (09.02.1951), reformujący Wielką Sobotę, m.in. przywracał nocną porę celebrowania liturgii Wigilii Paschalnej jako *mater omnium sanctorum vigiliarum*. Możliwość ewentualnej antycypacji była przewidziana po zmroku (np. po 20.00). Dekret wydany *ad experimentum* został w 1952 r. przedłużony na trzy lata. Natomiast dekret *Maxima Redemptionis nostrae misteria* (16.11.1955) wprowadzał reformę całego Wielkiego Tygodnia, w tym Triduum Paschalnego. Nowe *Ordo Hebdomadae Sancte Instauratus* weszło w 1962 r. do mszału Jana XXIII³³.

Do podkreślenia jedności zbawczego misterium w *sacratissimum triduum*, określonego przez triadę pojęć Jezusa ukrzyżowanego, pogrzebanego i wskrzeszonego, nawiązywał dekret Piusa XII reformujący Wielki Tydzień i *Triduum sacrum*. Jakkolwiek pojęcie *Triduum Paschale* rozpowszechnił w 1929 r. I. Schuster, to dopiero obecny mszał Pawła VI używa nazwy *Sacrum Triduum Paschale*³⁴.

Sobór Watykański II w Konstytucji o liturgii świętej postanowił, że „rok liturgiczny należy następująco zreformować: tradycyjne zwyczaje i praktyki związane z okresami liturgicznymi zachować lub odnowić stosowanie do współczesnych warunków; utrzymać pierwotny charakter tych okresów

³¹ LL 1617

³² Por. Czerwik. *Co to jest Pascha* s. 19.

³³ Czerwik. *Co to jest Pascha* s. 18; Nadolski. *Liturgika*. T. II s. 57.

³⁴ Nadolski. *Liturgika*. T. II 57; I. Schuster. *Liber sacramentorum*. T.3. Bruxelles 1929 s. 19-38.

celem należytego podtrzymywania pobożności wiernych przez celebrowanie misterium chrześcijańskiego odkupienia, a zwłaszcza misterium paschalnego” (KL 107). W tym celu należy m.in. uwzględnić elementy chrzcielne i pokutne w liturgii Wielkiego Postu (KL 109). Te postulaty reformy roku liturgicznego wokół centralnego obchodu Misterium Paschalnego stanowiły owoc ruchu liturgicznego i konsekwentną kontynuację reform podjętych przez Piusa XII.

3. TRIDUUM PASCHALNE WEDŁUG MSZAŁU PAWŁA VI I WSKAZAŃ „LISTU OKÓLNEGO”

W mszale Pawła VI, dopełniającym reformy liturgiczne Piusa XII i *Vaticanum II*, można wyraźnie dostrzec elementy charakterystyczne dla liturgii paschalnej sprawowanej w Jerozolimie w IV wieku i skorelowane z chronologią podaną w Ewangelii³⁵. Są one czytelnie uporządkowane i opisane. Niestety, po upływie ponad półwiecza od zreformowania obrzędów Wigilii Paschalnej i całego Wielkiego Tygodnia, mimo ukazywania się kolejnych edycji typicznych mszału zawierającego odnowione obrzędy (1962, 1970, 2002), istnieje wiele praktyk niezgodnych z duchem reformy i niekiedy wprost sprzecznych z przepisami liturgicznymi. Blisko ćwierć wieku temu, w 1988 r., Kongregacja Kultu Bożego wydała „List okólny o przygotowaniu i obchodzeniu świąt paschalnych”, który w wielu środowiskach został przyjęty z ogromną wdzięcznością i zaowocował uporządkowaniem obchodów Triduum, lecz w wielu innych, niestety, nie wywołał właściwego rezonansu, mimo że zawiera nie tylko monity dotyczące istniejących przepisów, ale nasświetla ich niektóre aspekty od strony teologicznej. Do nich należy zaliczyć teologiczne zasady porządkujące obchód Triduum Paschalnego wokół idei sięgających św. Augustyna, mówiącego – jak już wspomniano – o najświętszych trzech dniach, w których Jezus został ukrzyżowany, pogrzebany, wskrzeszony: *sacratissimum triduum crucifixi, sepulti, suscitati*³⁶.

Kongregacja Kultu Bożego w Liście okólnym określa, że „najświętsze misteria ludzkiego odkupienia sprawuje Kościół co roku, począwszy od Mszy wieczornej Wielkiego Czwartku aż do Nieszporów Niedzieli Zmartwychwstania. Czas ten słusznie jest określanym jako «Triduum Chrystusa

³⁵ LL 1618

³⁶ Czerwik. *Co to jest Pascha* s. 17.

ukrzyżowanego, pogrzebanego i wskrzeszonego». Nazywa się go «Triduum Paschalnym», ponieważ uobecnia się wtedy i uskutecznia misterium Paschy, to jest przejścia Pana z tego świata do Ojca. Przez sprawowanie tego misterium w znakach liturgicznych i sakramentalnych Kościół jednoczy się wewnątrznie z Chrystusem swoim oblubieńcem³⁷. Triduum Paschalne tworzy jedną wielką, trzydniową celebrację, składającą się z trzech wyraźnie zdefiniowanych etapów Paschy Jezusa³⁸.

DZIEŃ I. CELEBRACJA MISTERIUM CHRYSTUSA UKRZYŻOWANEGO

Msza Wieczery Pańskiej Wielkiego Czwartku. Celebrowanie Paschy oznacza celebrowanie Eucharystii, dlatego inaugurację Triduum Paschalnego stanowi Msza Wieczery Pańskiej. W żydowskiej tradycji rachuba godzin dnia rozpoczyna się od wieczora. Liturgia chrześcijańska odwołuje się do tej zasady w celebracjach uroczystości. Ponieważ Triduum Paschalne stanowi obchód najwyższej rangi liturgicznej, dlatego Msza Wieczery Pańskiej, inaugurująca Triduum, staje się pierwszą, wieczorną celebracją przynależną już do Wielkiego Piątku³⁹. Znakiem zewnętrznym staje się zamknięcie dzwonów po *Gloria* na rzecz kołatek. Msza ta jest „jakby «sakramentalnym prologiem» celebracji i zarazem obrzędowym przekazem całego i jedyne Misterium Paschalnego”⁴⁰. W tej liturgii pod osłoną sakramentalnych znaków uobecnia się to samo misterium śmierci Jezusa, które upamiętnia liturgia na Cześć Męki Pańskiej Wielkiego Piątku, podczas której nie sprawuje się Mszy św.; podobnie w Wielką Sobotę⁴¹.

Główne wątki Mszy Wieczery Pańskiej to ustanowienie Eucharystii, stanu kapłańskiego oraz Pańskie przykazanie bratniej miłości⁴². Rozpoczynająca się po Mszy adoracja Najświętszego Sakramentu w tabernakulum⁴³ po północy przestaje mieć charakter uroczysty, rozpoczyna się już bowiem dzień Męki Pańskiej⁴⁴. Liturgia wieczorna Wielkiego Czwartku nie ma

³⁷ LO 38

³⁸ Por. T. Dola. *Chrześcijańska pascha*. LitSac 1:1995 z. 1-2 s. 47-51.

³⁹ J. Kudasiewicz. *Panorama czytań biblijnych*. W: S. Czerwik, J. Kudasiewicz, H. Witczyk. *Święte Triduum Paschalne*. Kielce 2001 s. 21.

⁴⁰ Czerwik. *Co to jest Pascha* s. 20; zob. M. Augé. *L'anno liturgico nel rito romano*. W: *Manuale do liturgia. V. Tempo e spazio liturgico*. Red. A.J Chupungco. Casale Monferrato 1998 s. 22-223.

⁴¹ Por. Bergamini. *Chrystus Świętem Kościoła* s. 231-235.

⁴² LO 45

⁴³ LO 55

⁴⁴ LO 56

obrzędu rozesłania. Jej uczestnicy niejako trwają cały czas w liturgii Triduum Paschalnego, aż do zakończenia Wigilii Paschalnej⁴⁵.

Wielki Piątek. W konsekwencji dzień Wielkiego Piątku, koncentruje się wokół celebracji misterium męki i śmierci Chrystusa⁴⁶. Tło celebracji winna stanowić Liturgia Godzin⁴⁷, natomiast godziny godnych polecenia tradycyjnych nabożeństw pasyjnych „należy tak uzgodnić z godziną głównej celebracji, aby okazywało się, że czynność liturgiczna z natury swojej znacznie przewyższa wszystkie te nabożeństwa”⁴⁸. Dzień ten upamiętnia „błogosławioną” i „chwalebna” mękę i śmierć Pana oraz celebruje jej zwycięski charakter. Nie jest to zatem dzień płaczu i żałoby, co podkreśla czerwony kolor szat liturgicznych – taki jak podczas liturgicznej pamiątki tryumfalnego wjazdu do Jerozolimy i w Zielone Świątki, gdy Kościół świętuje tryumf Zmartwychwstałego, zsyłającego Ducha Świętego na swój Kościół. Liturgia na cześć Męki Pańskiej powinna być sprawowana w godzinach popołudniowych i składa się z następujących części: 1) prostracja kapłana; 2) liturgia słowa wraz z rozbudowaną modlitwą powszechną, obejmującą poszczególne kręgi Kościoła i ludzkości; 3) adoracja krzyża; 4) Komunia św. z hostii konsekrowanych w Wielki Czwartek; 5) w niektórych krajach – procesja do Grobu Pańskiego, rozpoczynająca adorację Najświętszego Sakramentu⁴⁹.

DZIEŃ II. CELEBRACJA MISTERIUM CHRYSTUSA POGRZEBANEGO

Wielka Sobota. Po Liturgii na cześć Męki Pańskiej rozpoczyna się celebracja misterium Chrystusa pogrzebanego. Mimo że tzw. post ścisły jest nakazany prawem kodeksowym tylko w Wielki Piątek (od północy do północy)⁵⁰, to jednak ze swej natury post paschalny stanowi integralną część Triduum Paschalnego i wypada, żeby był kontynuowany aż do Wigilii Paschalnej, „aby dzięki temu wierni z podniesionym i otwartym sercem doszli do radości Niedzieli Zmartwychwstania” (KL 110). W dniu tym Kościół gromadzi się na Liturgię Godzin w perspektywie zstąpienia Jezusa

⁴⁵ Por. S. Sirboni. *Grande Settimana. Conoscere, celebrare e vivere la Settimana santa*, Torino 1996.

⁴⁶ „Stanowczo zakazane jest w tym dniu sprawowanie sakramentów, z wyjątkiem sakramentu pokuty i namaszczenia chorych” (LO 61).

⁴⁷ LO 40, 62; por. W. Głowa. *Liturgia Godzin w Świętym Triduum Paschalnym Męki i Zmartwychwstania Pańskiego*. LitSacri 1:1995 z. 1-2 s. 37-44.

⁴⁸ LO 72.

⁴⁹ Por. *Mszal Rzymski dla diecezji polskich. Wydanie drugie, poszerzone*. Poznań 2009 s. 133-147.

⁵⁰ Por. KPK 1251.

do otchłani i jego zwycięstwa nad śmiercią przez powstanie z martwych. Modlitwy Liturgii Godzin odwołują się do chrztu i wspominają misterium Chrystusa pogrzebanego z prośbą o nasz udział w chwale Jego Zmartwychwstania. W przypadku niemożności celebrowania Liturgii Godzin należy przewidzieć celebrację słowa Bożego lub odpowiednie nabożeństwo⁵¹.

Wielka Sobota stanowi dzień „aeucharystyczny” względnie „sakramentalny”⁵², gdyż nie udziela się tego dnia Komunii św. ani nie sprawuje się żadnych sakramentów⁵³. Główny wątek liturgiczny wskazuje List okólny, przypominając, że „w Wielką Sobotę Kościół trwa przy Grobie Pańskim, rozważając mękę i śmierć Chrystusa oraz Jego zstąpienie do otchłani, a także w modlitwie i poście oczekuje na Jego Zmartwychwstanie”⁵⁴. Ponieważ jest to etap bezpośrednio przygotowujący do chrztu, w dniu tym mogą mieć miejsce jedynie ostatnie obrzędy katechumenatu (np. oddanie Symbolu Wiary, „Effeta”, wybór imienia chrześcijańskiego, przekazanie Modlitwy Pańskiej, namaszczenie olejem katechumenów), bezpośrednio przygotowujące do udzielenia sakramentów inicjacji podczas Wigilii Paschalnej⁵⁵.

DZIEŃ III. CELEBRACJA MISTERIUM CHRYSTUSA ZMARTYCHWSTAŁEGO

Niedziela Wielkanocna Zmartwychwstania Pańskiego. Trzeci etap obchodu Paschy to celebracja misterium Chrystusa zmartwychwstałego, rozpoczynająca centrum liturgii Triduum Paschalnego. Jako centralna celebracja roku liturgicznego powinna zgromadzić parafian w miarę możliwości w jednym kościele, włączając w to także grupy specjalne⁵⁶. Celebracja ta winna przebiegać z całym bogactwem modlitw i obrzędów, stąd konieczność dostatecznie licznej i przygotowanej służby liturgicznej (ministranci, lektorzy, schola śpiewaków), należy zadbać o prawdziwość czasu, znaków i rzeczy oraz o liczne uczestnictwo i formację wiernych⁵⁷. W podawanym w parafiach programie przebiegu Triduum Paschalnego „trzeba uważać, aby w zapowiadaniu Wigilii Paschalnej nie przedstawiać jej jako

⁵¹ LO 73

⁵² Często używa się określenia „aliturgiczny”, które jest nieprecyzyjne, gdyż obchód Wielkiej Soboty stanowi część liturgii Triduum Paschalnego; w dniu tym sprawuje się Liturgię Godzin.

⁵³ W Wielką Sobotę „Komunii świętej można udzielać tylko na sposób wiatyku. Nie należy sprawować zaślubin ani innych sakramentów, z wyjątkiem pokuty i namaszczenia chorych” (LO 75).

⁵⁴ LO 73

⁵⁵ *Obrzędy chrześcijańskiego wtajemniczenia dorosłych*. Katowice 1988 nr 26, 189, 193.

⁵⁶ LO 94

⁵⁷ LO 93, 96.

ostatniego momentu Wielkiej Soboty. Lepiej będzie mówić, że Wigilia Paschalna jest sprawowana «w noc Paschy» i to jako jeden akt kultu⁵⁸.

Podczas sprawowanej nocą (po zmroku) Wigilii Paschalnej następuje uroczyste ogłoszenie Zmartwychwstania Chrystusa. Liturgia składa się z następujących części: 1) obrzęd światła, związany ze śpiewem *Exsultetu*; 2) liturgia słowa z czytaniem ze Starego i Nowego Testamentu, ukazującymi chrześcijanką Paschę; 3) liturgia chrzcielna; 4) liturgia Eucharystii. Wskazane jest, aby procesja rezurekcyjna odbyła się na zakończenie Wigilii Paschalnej⁵⁹. Nazwę „rezurekcja”, czyli proklamacja Zmartwychwstania, należy odnosić do Mszy Wigilii Paschalnej, nawet jeśli procesja rezurekcyjna odbywa się rano.

Msza św. w Niedzielę Zmartwychwstania ma własną euchologię i czytania⁶⁰. Triduum Paschalne zamykają Nieszpory Niedzieli Zmartwychwstania. Powinny to być „nieszpory chrzcielne” z procesją do chrzcielnicy⁶¹.

Kościół kontynuuje obchód Niedzieli Wielkanocnej Zmartwychwstania Pańskiego przez Oktawę – Biały Tydzień. Dni Oktawy obchodzi się jako uroczystości Pańskie⁶².

4. TRIDUUM PASCHALNE W CENTRUM POSOBOROWEJ FORMACJI LITURGICZNEJ

Przez pierwsze trzy wieki Pascha była jedynym dorocznym świętem liturgicznym chrześcijan. Stopniowo wokół Wigilii Paschalnej kształtowało się Triduum Paschalne, Wielki Tydzień, Oktawa Wielkanocy, a następnie cykl związany z Tajemnicą Wcielenia i roczny cykl liturgiczny. Ponieważ liturgia Paschy obejmuje całą zbawczą ekonomię, dlatego Triduum Paschalne stanowi szczyt roku liturgicznego i jest punktem odniesienia dla życia i formacji chrześcijańskiej.

W praktyce okazuje się, że często niewłaściwa organizacja pracy duszpasterskiej uniemożliwia kapłanom pełne uczestnictwo w liturgii Triduum, co osłabia ich wrażliwość na całościowe jej rozumienie i sprawowanie

⁵⁸ LO 95.

⁵⁹ Por. *Mszal Rzymski* s. 150-183.

⁶⁰ Por. *Mszal Rzymski* s. 184-185.

⁶¹ LO 98; S. C i c h y. *Nieszpory niedzielne w okresie wielkanocnym*. LitSac 1:1995 z. 1-2 s. 97-103.

⁶² *Ogólne normy roku liturgicznego i kalendarza*. W: *Mszal Rzymski* s. [77]-[85] n. 24.

dokładnie według ducha odnowionej liturgii i obowiązujących przepisów liturgicznych. Celem umożliwienia kapłanom uczestnictwa w liturgii Triduum Paschalnego należy ograniczać nawyki masowego spowiadania się podczas Triduum. Przeprowadzenie na zakończenie Wielkiego Postu, w dniach poprzedzających Triduum, jakiegoś obrzędu pokutnego⁶³, a nawet celebracji sakramentu pojednania według obrzędu wspólnotowego wpisuje się w opisaną wyżej starą tradycję pojednywania pokutników w Wielki Czwartek rano. Brak zakazu sprawowania sakramentu pojednania w Wielki Piątek i Wielką Sobotę należy interpretować w sposób wąski, gdyż w te dni z natury nie sprawuje się sakramentów⁶⁴.

Innym zagadnieniem, które pojawiło się w ostatnich kilkudziesięciu latach i systematycznie narasta, jest zharmonizowanie kultu Miłosierdzia Bożego, opartego na objawieniach św. Faustyny, z liturgią Triduum. Rozwój kultu zyskał aprobatę Kościoła, łącznie z uzupełnieniem nazwy II Niedzieli Wielkanocnej, która obecnie w mszale polskim brzmi: „II Niedziela Wielkanocna czyli Niedziela Miłosierdzia Bożego”⁶⁵. Wpisuje się ona w euchologię i czytania tej niedzieli oraz stanowi ważną dominantę rozważania tajemnicy Miłosierdzia Bożego na tle liturgicznego obchodu Misterium Paschalnego. Pierwszorzędny jednak obchód stanowi liturgia Triduum przedłużona o Oktawę Niedzieli Zmartwychwstania⁶⁶. Dni Oktawy jako uroczystości Pańskie mają pierwszeństwo przed wszystkimi dniami liturgicznymi⁶⁷.

Akcentowanie w tych dniach pojęcia „nowenny” do Miłosierdzia Bożego odwraca uwagę od faktu, że te właśnie dni – od Wielkiego Piątku (łącznie z Mszą Wieczerzy Pańskiej) do II Niedzieli Wielkanocnej – stanowią wielką liturgiczną celebrację Miłosierdzia Bożego objawionego w Misterium Paschalnym Syna Bożego. Nowenny bowiem w tradycji liturgicznej Kościoła poprzedzały największe święta i stanowiły przygotowanie do nich⁶⁸. Odliczanie dni nowenny podczas Triduum i Oktawy może zbytnio angażować uwagę od razu w kierunku bardzo ważnego wymiaru owocu Paschy zamiast na

⁶³ LO 37.

⁶⁴ Por. B e r g a m i n i. *Chrystus Świętem Kościoła* s. 221-22; LO 61, 75.

⁶⁵ Por. *Mszal Rzymski* s. 192-193.

⁶⁶ Bardzo dobrze z liturgią Triduum i Oktawy zostały merytorycznie i formalnie zharmonizowane nabożeństwa zaproponowane w książce powstałej w środowisku duszpasterzy światowego sanktuarium Miłosierdzia Bożego w Krakowie-Łagiewnikach. Zob. S. S z c z e p a n i e c. *Czas miłosierdzia. Nowenna do Miłosierdzia Bożego*. Kraków 2003. Szkoda tylko, że ten podręcznik nabożeństw nie został zatytułowany np. *Czas Miłosierdzia – Triduum Paschalne i Oktawa Zmartwychwstania*.

⁶⁷ *Ogólne normy* nr 59.I.2.

⁶⁸ Por. LL 1053-1054.

główny obchód całości Misterium Paschalnego. Największym świętem w tych dniach jest Triduum Paschalne wraz z Oktawą Niedzieli Zmartwychwstania, zakończoną II Niedzielą Wielkanocną czyli Niedzielą Miłosierdzia Bożego⁶⁹. Kolejne Niedziele Paschy są obchodami pogłębiającymi główny doroczny obchód Misterium Paschalnego. Dlatego nowe wyrazy pobożności nie powinny zdominować szczytu liturgii Kościoła, a powinny na tej liturgii bazować⁷⁰.

Zgodnie ze starożytną tradycją okres przygotowania paschalnego (Wielki Post) był dla katechumenów okresem ściślejszej formacji (etap oczyszczenia i oświecenia, skrutynia), prowadzącej do celebracji sakramentów inicjacji w Wigilię Paschalną. Okres pięćdziesięciu dni radości paschalnej (do Zesłania Ducha Świętego) umożliwił pogłębienie formacji neofitów. Dlatego Ojcowie Soboru uznali, że „zarówno w liturgii, jak i katechezie należy przedstawiać w pełniejszym świetle podwójny charakter Wielkiego Postu. Przez przypomnienie chrztu lub też przygotowanie do niego oraz przez pokutę ma on usposabiać wiernych, gorliwiej oddających się słuchaniu słowa Bożego i modlitwie, do obchodzenia paschalnego misterium. Dlatego: a) szerzej należy uwzględnić elementy chrzcielne właściwe liturgii Wielkiego Postu; stosowne będzie przywrócenie niektórych elementów dawnej tradycji; b) to samo trzeba powiedzieć o elementach pokutnych [...]” (KL 109).

Postulat ten wypełniono m.in. poprzez reformę mszału i lekcjonarza mszalnego okresu wielkopostnego, co szczególnie wyraża się w liturgii III, IV i V niedzieli Wielkiego Postu (cykl A), podejmującej tematykę skrutyniów dla katechumenów. W ten sposób Kościół co roku umożliwia wszystkim wiernym pełniejsze przygotowanie się do pogłębienia nawrócenia, pokuty i odnowienia w Wigilię Paschalną przymierza chrzcielnego. Wielkopostna droga przygotowania do dorocznej Paschy staje się znakiem („sakramentem”) wydarzeń zbawczych, osiagających swą kulminację w Jezusie Chrystusie⁷¹. Chrześcijanin zatem co roku wezwany jest w cyklu wielkopostno-paschalnym do przejścia drogi na wzór katechumena, aby odnowić przymierze chrzcielne. Ten wymiar inicjacyjny znajduje swój szczyt w celebracji Triduum Paschalnego, która poprzez intensyfikację obchodów i bogactwo ich symboliki odgrywa bardzo ważną rolę mistagogiczną. Dlatego Triduum Paschalne winno mieć swe priorytetowe miejsce w liturgii parafialnej⁷². *List Okólny* z 1988 r. sta-

⁶⁹ *Dyrektorium o pobożności ludowej* nr 154; por. Bergamini. *Chrystus Świętem Kościoła* s. 280.

⁷⁰ *Dyrektorium o pobożności ludowej i liturgii* nr 11-13.

⁷¹ Por. Bergamini. *Chrystus Świętem Kościoła* s. 200.

⁷² Zob. S. Araszczyk. *Formacyjny wpływ tematyki liturgicznej w „Liturgia sacra”*. *LitSac* 16:2010 z. 1 s. 15.

nowi przynaglenie do konsekwentnego wprowadzenia reformy Triduum poprzez pogłębienie uczestnictwa w głównych celebracjach oraz liturgię Godzin.

Równocześnie należy zauważyć, że propozycje zawarte w Obrzędach Chrześcijańskiego Wtajemniczenia Dorosłych postulują wykorzystanie elementów drogi katechumena dla specjalnej, intensywniejszej formacji. Realizowane jest to w różnych wspólnotach i ruchach religijnych, takich jak np. Droga Neokatechumenalna czy też deuterokatechumenat Ruchu Światło-Życie. Droga Neokatechumenalna przykładą wielką wagę do uroczystej celebracji Wigilii Paschalnej, wyodrębniając ją z całości liturgii Triduum.

W deuterokatechumenacie Ruchu Światło-Życie szczyt formacji związany jest z pogłębionym udziałem w całym Triduum Paschalnym, do którego prowadzi kilkuletnia formacja, wykorzystująca elementy drogi katechumena: liturgia słowa, skrutynia, egzorcyzmy chrzcielne, cała struktura etapów wtajemniczenia, chrzcielny wymiar roku liturgicznego. Oprócz piętnastodniowych rekolekcji liturgicznych intensyfikacja na pewnym etapie formacji następuje w okresie przygotowania paschalnego w oparciu o czytania i eucharystię Wielkiego Postu, zarówno niedziel, jak i dni powszednich⁷³. Istotną rolę odgrywa praktyka pełnego udziału w Triduum Paschalnym, polegająca na jednorazowym (!) udziale w nim w wybranych wzorcowych ośrodkach, zasadniczo przy parafiach. Udział ten jest realizowany na wzór zamkniętych rekolekcji i umożliwia uczestniczenie zarówno w celebracjach głównych, jak i Liturgii Godzin oraz w celebracjach chrzcielnych i nabożeństwach pasyjnych zgodnie z przepisami liturgicznymi. Takie przeżywanie Triduum, zarówno przez młodzież, jak i dorosłych, w tym całe rodziny, czyni ich świadkami misterium Chrystusa ukrzyżowanego, pogrzebanego i zmartwychwstałego i stanowi niezwykle skuteczną drogę formowania kolejnych pokoleń zespołu animatorów liturgii Triduum Paschalnego dla parafii⁷⁴. Coraz częściej spotyka się w kościołach staranne przygotowanie liturgii Triduum przez liczne zespoły służby liturgicznej (także od strony muzycznej)⁷⁵.

⁷³ I. Kucharska (oprac.). *Zawieram z wami Przymierze. Notatnik na okres Wielkiego Postu dla uczestnika II etapu formacji deuterokatechumenalnej*. Kraków 2010; *Celebracje na okres Wielkiego Postu. Czas „oczyszczenia i oświecenia”. II rok formacji deuterokatechumenalnej*. Krościenko 2004.

⁷⁴ Ważne teksty F. Blachnickiego, W. Danielskiego i S. Hartlieba – należących do Lubelskiego Zespołu Liturgistów – są zawarte w: F. Blachnicki, I. Kucharska (oprac.). *Triduum paschalne*. [Krościenko] 1992.

⁷⁵ Zob. pomoce liturgiczne do wykorzystania w parafii, np. G. Skop (oprac.) *Wielki Tydzień. Wybór śpiewów dla kantora i scholi*. Lublin 1983; S. Lech. *Święte Triduum Paschalne. Komentarze liturgiczne*. LitSac 1:1995 z. 1-2 s. 78-92; B. Kicingier. *Propozycje śpiewów Misterium Triduum Paschalnego*. LitSac 1:1995 z. 1-2 s. 93-96.

Taka praktyka stwarza szansę wdrożenia reformy i przełamywania niezgodnych z dzisiejszymi przepisami liturgicznymi sposobów celebrowania liturgii szczytu roku liturgicznego. Stanowi to najlepszą drogę dobrego przygotowania kapłanów i świeckich do odkrywania Triduum Paschalnego – Triduum Chrystusa ukrzyżowanego, pogrzebanego i wskrzeszonego.

BIBLIOGRAFIA

- Bergamini A.: Triduo pasquale. W: Nuovo Dizionario di Liturgia. Red. D. Sartore, A.M. Triacca. Roma 1984 s. 1534-1538.
- Janicki J.: Triduum Paschalne. W: Leksykon Teologii Pastoralnej. Red. R. Kamiński. Lublin 2006 s. 858-862.
- Kulbacki P.: Liturgia Godzin w Triduum Paschalnym. W: Mirabile laudis canticum. Red. H. Sobeczko. Opole 2008 s. 385-396.
- Krakowiak Cz.: Świątowanie Triduum Paschalnego we wspólnocie parafialnej. LitSac 1:1995 z. 1-2 s. 31-36.
- Małaczyński F.: Ceremoniał obrzędów Wielkiego Tygodnia. Warszawa 1958.
- Nadolski B.: Triduum Paschalne. W: Leksykon liturgii. Opr. B. Nadolski. Poznań 2006 s. 1608-1630.
- Nocent A.: Il triduo pasquale e la settimana santa. W: Anàmnesis 6. L'anno liturgico: storia, teologia e celebrazione. Genova 1989 s. 95-123.
- Sirboni S.: Wielki Tydzień. Kraków 2002 s. 73-161.
- Triduum Paschalne. Podręcznik dla duszpasterzy i służby liturgicznej. Red. I. Kucharska, W. Kosmowski, P. Kulbacki. Kraków 2012.

THE LITURGY OF THE PASCHAL TRIDUUM —OF THE CRUCIFIED, BURIED AND RISEN CHRIST

Summary

Half a century ago Pius XII carried out a reform of the Paschal Triduum. Despite the reprimands in the Circular Letter *Paschalis solemnitas* of 1988 the pastoral practice often ignores the spirit of this reform and the liturgical regulations. The present article explains certain elements of the history that justify theologically the present form of the Triduum liturgy. The problem of changes in the number of days and stages of celebrating Easter that have been made for many centuries is solved by the use of the key given by St Augustine with respect to Jesus: *crucifixi, sepulti, suscitati*. These stages determine the course of the three days of celebrating the Paschal Triduum.

Since the Triduum constitutes the peak of the liturgical year it should be the center of Christian formation. This is why in the post-Council missal during Lent elements of catechumenal formation have been more explicitly emphasized, directing all the faithful to a revival of the covenant of the Holy Baptism during the main celebration of the liturgical year—Easter Eve.

The practice of taking part in experiencing the Paschal Triduum intensively, following the example of special closed recollections in formation centers of the Light-Life Movement, is an

invaluable aid for the formation of the liturgical service, which bears fruit in the form of well prepared teams of the Paschal Triduum liturgy animators.

Translated by Tadeusz Karłowicz

Słowa kluczowe: liturgia, Triduum Paschalne, List okólny „Paschalis Sollemnitatis”, celebrowanie, Misterium Paschalne, odnowa liturgiczna.

Key words: liturgy, Easter Triduum, Circular letter “Paschalis Sollemnitatis”, celebration, Paschal Mystery, liturgical renewal.